

TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

Ahmet YARAŞ*

ÖZ: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'ndeki Eski Yazışmalar Arşivi'nden (İAMEYA) tasnif edilerek 78 no'lu kartonda saklanan bir grup eski Türkçe evrak incelenmiştir.

Bulgar işgali sonrası; Keşan ve Lüleburgaz tren istasyonlarındaki arkeolojik taş eserlerin ilçedeki bir devlet dairesinde muhafaza altına alınması, kayda değer önemli eserlerin ise Müze-i Humâyûn'a gönderilmesi hakkında 1912-1914 yıllarına ait üç grupta toplanabilecek yazışmalar değerlendirilmiştir. Bu evraklardan bazı önemli sonuçlar çıkartılmıştır. Bulgar işgali sırasında, Çanakkale, Gelibolu, Bolayır'da muhtemelen Lysimakheia antik kentinde, işgal sırasında Kral Ferdinand'ın bilfiil arkeolojik kazı yaptırdığı, ele geçirdiği eserleri Bulgaristan'a göndermek için Keşan Tren İstasyonu'na getirdiği, işgalin erken sonuçlanması sonucu büyük eserlerin göndermeden kaldığı anlaşılmaktadır. İşgal sonrasında siyasi ve ekonomik güçlülere karşı bölgedeki eserlerin İstanbul'a getirilmesi için Müze-i Humâyûn'un ısrarla yazışmaların yaptığı, eserlerin yerinde fotoğraflarının çekilmesi ve çizimlerinin yaptırılması, İstanbul'dan eserlere refakat edecek bir uzmanın gönderilmesi, eserlerin hangi yolla ne gibi önlemlerle taşınabileceği gibi pek çok önemli anekdota rastlanmıştır.

20. yüzyıl başında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki bu arşiv belgelerinin yanında, o dönemde bölgede görev yapan bazı bürokrat ve askerlere ait yazışmaları ve devlet arşivlerini araştırmacılara açmaları bölge arkeolojisi için son derece önemlidir. Bu çalışma, günümüze kadar bilinmeyen Doğu Trakya'nın Bulgar işgali sonrasında kültürel mirasına dair Türkiye'deki ilk çalışmadır.

Bulgar kralı ve işgal komutanlarının Doğu Trakya'daki kültürel mirasa dostane yaklaşımı son derece ilginç ve anlamlıdır. Başta Kral Ferdinand'ın ve Bulgar görevliler tarafından resmi yazıyla eser toplamak ve Bulgaristan'a sevk etmekle görevli uzmanların çalışmaları mutlaka bir araya getirilmelidir. Bulgarların götüremedikleri bölgedeki eserler ve sonraki akıbetleri ise ayrı bir çalışma konusudur.

Anahtar Sözcükler: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Arşiv, Kral Ferdinand, Trakya, Lüleburgaz, Keşan

* Doç. Dr. Ahmet YARAŞ Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Başkanı, Balkan Yerleşkesi TR-22030 EDİRNE ahmetyaras@hotmail.com

A HIDDEN EXCAVATION AND TRANSPORTATION OF ARTEFACTS IN TURKISH THRACE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

ABSTRACT: During the classification of carton number 78 in the Old Correspondence Archive at the Istanbul Archaeological Directorate (İAMEYA) a hidden group of old Turkish documents was examined.

After the Bulgarian occupation: the correspondence, relating to the sending of important artefacts to the Imperial Museum and the taking into protection of the archaeological stone artefacts in Keşan and Lüleburgaz train stations by a state office, that can be separated into three groups belonging to the years 1912-1914, has been evaluated. Some important conclusions were drawn from these documents. It is understood that the artefacts recovered during the Bulgarian occupation, at Bolayır, Çanakkale, Gelibolu, probably in the ancient city of Lysimacheia, in an archaeological excavation carried out by King Ferdinand, were brought to Keşan train station to be sent to Bulgaria. As a result of the early ending of the occupation, the large artefacts remained without being sent. There are a number of anecdotes relating that despite the political and economic difficulties in the aftermath of the occupation, the Imperial Museum wrote insistently for the artefacts to be sent to Istanbul, to be photographed and drawn, for an expert to be sent from Istanbul to accompany the artefacts, and considering from which routes and using which measures the artefacts could be transported.

Next to the archives in Istanbul from the beginning of the 20th century, the opening of state archives and the writings of bureaucrats and soldiers who worked in the region during that period are of great importance for the archaeology of the region. This is the first study in Turkey of the cultural heritage of eastern Thrace following the Bulgarian occupation.

The friendly approach of the Bulgarian king and the occupation commanders towards the cultural heritage of Thrace is both extremely interesting and meaningful. The artefacts collected by King Ferdinand and Bulgarian officials as well as the specialist studies should be brought together in one place. The items from the region that could not be taken by the Bulgarians and the subsequent outcomes are a subject for another study.

Key Words: Istanbul Archaeological Museums, Archives, King Ferdinand, Thrace, Lüleburgaz, Keşan

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Türkiye arkeolojisine dair bugüne kadar yeterince araştırma konusu olmamış çok önemli arşivler mevcuttur. Bunlardan biri; 1881-1928 arasında yapılan eski Türkçe yazışmalar olan **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivi (İAMEYA)**¹'dir².

¹ Bu arşiv, 1881-1928 yılları arasında kapsamaktadır. 2000 yılında tasnif edilip düzenlenen ve karton kutular içinde korunan bu yazışmalar o dönem Türkiye arkeolojisinin de bazı konularda belleği durumundadır.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin (İAM) folyolarında kalmış, son derece ilginç bir öykü, ilk kez bu çalışma ile bilim dünyası ile paylaşılmaktadır³. Dersaadet'de bulunan Müze-i Hümayûn Müdüriyet-i Aliye'si ile Edirne Vilayet-i Aliyyesi, Keşan Kazası Kaim-Makamlığı Canib-i Valası, Osmanlı Ordu-yı Hümayun Başkumandanlığı Maarif Nezaret-i Celilesi, Gelibolu Sancağı Mutasarrıfıyet-i Aliyyesi, ve Komisyon tutanağından oluşan arkeolojik eserler hakkında toplamda üç konu hakkında resmi yazışmaların derlendiği 78'no'lu folyodaki eski Türkçe yazışmalar deşifre edilmiştir.

Bu yüzyılın başında emperyalist ülkelerin özellikle eski Osmanlı topraklarından çok sayıda eseri kendi ülkelerine bir şekilde alalece götürme çabası içinde oldukları zaten bilinmektedir. Ancak Türkiye'de bir ülkenin kralının bizzat arkeolojik kazı yaptırarak ülkesinin müzelerini süslemek için arkeolojik eser taşıdığına bu yazılı belgelerle ilk kez tanık olunmaktadır. Osmanlı'dan imtiyaz alan Avrupa ülkelerinin Batı Anadolu'daki demiryolları inşaatları ile Trakya'daki demiryolları neredeyse aynı dönemde başlar. Trakya'nın başta maden ve diğer artı değerlerini sınır dışına taşımak için Osmanlı İmparatorluğu'ndan imtiyaz elde edebilmek için 1888'de demiryolunun açılışı gerçekleşmiştir⁴.

Antik çağlardan günümüze Doğu Trakya'nın jeo-stratejik açıdan önemli merkezlerinden biri Edirne ise diğeri Keşan (*Russion?*)'dır. O nedenle tarihte en fazla savaş ve işgallere uğrayan stratejik yerleşmeler olup karayolu ve demiryollarının da kavşak noktalarını oluştururlar⁵.

Çökme sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu'nda 20. yüzyıl başında neredeyse altı ay da bir değişen siyasi hükümetler sayesinde, devlet yönetiminde ciddi anlamda zafiyet yaşanmaktadır⁶. Ancak buna rağmen bu dönemde kültürel mirasın korunması ve çevrede bulunan eserlerin Müze-i

² H. Koç, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivi (İAMEYA)". *Nimet Bayraktar'a Armağan*, Ed. İ. Dağdelen, H. Türkmen-Nergis Ulu. İstanbul, 2006, s. 87.

³ Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi tarafından desteklenen, "*Hadrianopolis 'de (Edirne) Kentsel Arkeoloji Uygulaması*" başlıklı 2012/48 no'lu proje için çalışmalarım sırasında, İAM'nde 78 no'lu folyoda bu yazıya konu olan eski Türkçe metinlerle karşılaşmışım. Hadrianopolis'den İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne götürülen eserler, ayrıca yayına hazırlanmıştır.

⁴ O. Dağlar, "19. Yüzyılda Avrupa Devletlerinin Keşan ve Hinterlandında Demiryolu ve Liman Yatırım Faaliyetleri". *Keşan Sempozyumu (15-16 Mayıs 2003)*. Edirne, 2006, s. 269; V. Engin, *Rumeli Demiryolları*, İstanbul, 1993, s. 23.

⁵ Kavşak konumundaki Keşan'dan demiryolu geçirilmesi için yüzyıl önce projeler yapılmış, gar binasının yeri belirlenmiş, ancak bir türlü tamamlanamamıştır. Bugün halen istasyon mahallesi adı verilen bir semt olmasına karşın, tren gelmemiştir.

⁶ H. Koç, agm., s. 87-93.

Hümayun'a taşınması için de çok ciddi anlamda bir duyarlılık ve beraberinde büyük bir gayret söz konusudur.

1789 Fransız Devrimi, Avrupa'daki bütün toplumsal alanlarda olduğu gibi müzecilik alanında da ileriye dönük ve kamuya açık müzecilik biliminin de gelişmesini sağlamıştır.

18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın ilk yarısında başta İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Anadolu'da yaptıkları kazıların öncelikli amacı özellikle başkentlerinde kurdukları müzelere tarihi eser kazandırmaktı⁷. İkinci amaç ise arkeoloji aracılığıyla antik kültürleri tanıyarak bunları yayın yoluyla bilim dünyasına kazandırmaktı. Osmanlı topraklarına gelen seyyahlar, Osmanlı yönetiminin eski eser bilincine sahip olmadığını, tembel ve vurdumduymaz olduklarını dolayısıyla eski eserlere önem vermediklerini yazıyorlardı. Eski esere yaklaşımı daha çok maddi anlayış çerçevesinde olmuştur.

Tanzimat döneminde Avrupa'da eğitim alan aydınlar sayesinde ilk duyarlılıklar, 1840 yıllarında başlamıştır. Gazetelerde çıkan haberlerde İmparatorluk başkentinde eserlerin sergilenebileceği bir müzenin olmayışı ve buna duyulan gereklilik vurgulandığı görülmektedir⁸. Gerek Tanzimat aydınları ve basının konuya yaklaşımı ve gerekse de yabancıların giderek artan ve baskıya dönüşen eski eser eğilimleri, Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin topraklarında bulunan eski eserlerin araştırılması ve toplanması için faaliyetlerin artması sonucunu doğurmuştur⁹. 1840'larda devlet kademelerinde müze oluşturma fikri doğmuş¹⁰, 1846'da ilk Türk Müzesi'nin kuruluşu ancak Fethi Ahmet Paşa'nın çabalarıyla mümkün olacaktır. Fethi Ahmet Paşa herhangi bir yerde eski eser bulunduğu anda koruma altına alınıp toplanarak müzeye getirilmesi gerektiğini de ifade etmekteydi¹¹.

Osmanlı coğrafyasında bulunan eski eserlerin İstanbul'a taşınma masrafı pahalı olduğundan, öncelikle hazineye karşılık bulunarak yapılması esastı.

⁷ G. Arsebük, "Dünden Bugüne Arkeoloji", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.1, İstanbul, 1983, s. 66.

⁸ N. Akın, "Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Yay. Haz. Zeynep Rona), İstanbul, 1993, s. 233.

⁹ İ. Ortaylı, "Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1599.

¹⁰ BOA Cevdet Maarif (C.MF) Nr. 5/221, 4 Mart 1840.

¹¹ BOA, İ. MSM, (İrade Tasnifi Mesail-i Mühimme) Nr. 17/387, 15 Şubat 1847.

Ancak zaman zaman yerel olanaklarla karşılandığı da oluyordu. Buna dair örnekler, arşivlerde yer almaktaydı¹².

Babıali'den Maarif Nezaretine, 6.4.1869'da gönderilen bir yazıda¹³; çıkarılan eserlerin "hıfz ve teşhiri" kararlaştırılmış olduğundan bahsedilerek, vilayetlerden nakledilebilecek eski eserlerin İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Yapılan kazıların kontrol mekanizması mahalli idarelere bırakılmıştır. Bunun yanında eserlerin saklanması ve yurt dışına kaçırılmasının önlenmesi kazı talebinde bulunan kişiler ve varlığı bilinen eski eserler hakkında malumatla birlikte eserin ne kadar masrafla ve ne şekilde İstanbul'a gönderilebileceğine dair vilayetlerden Maarif Nezareti'ne bilgi verilmesi istenmektedir¹⁴.

Osman Hamdi Bey'in değişik bölgelerde yaptığı kazılarla ortaya çıkarttığı eserleri ve diğer bölgelerde bir şekilde ortaya konan eserlerin İstanbul'a nakliye masraflarının Maarif bütçesinden karşılanması kararlaştırılmıştır¹⁵. Osmanlı'da kazı çalışmaları ve ortaya çıkarılan eserlerin korunması, İstanbul'a gönderilmesi gibi konularda devlet finansmanının sağlanmaya başlanması, bundan sonraki çalışmaları hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır¹⁶. Bu konuda başta Maarif ve Dâhiliye nazırları olmak üzere zaman zaman önemli vilayetlere tezkereler gönderdikleri arşivlerden ortaya çıkmaktadır.

Maarif Nazırı Mehmed Esad Safvet Paşa, Müze-i Hümayun'un kuruluşunun ilan edilmesiyle, ülkenin değişik bölgelerine tezkereler göndermiştir. Safvet Paşa vilayetlerde bulunan görevlilerden eski eser toplamalarını ve buldukları eserleri ambalaj yaparak sandıklarla İstanbul'a göndermelerini talep etmiştir¹⁷. Daha sonra 1882 yılında, Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Beyin babası Dâhiliye Nazırı olan Ethem Paşa da mevcut vilayetlere bir yazı göndererek eski eserlere sahip çıkılmasını ve bu eserlerin toplanarak İstanbul'a gönderilmesini istemiştir¹⁸.

¹² BOA, C.MF., (Cevdet Maarif) Nr 135/6722, 22 Aralık 1847; BOA, A. MKT.MHM. (Sadaret Mektebi Kalemi Mühimme), Nr.,3/29, 20.1848.

¹³ BOA A.MKT.MHM. (Sadaret Mühimme Kalemi). 441/2 (23 Z.1285 / 06.04.1869).

¹⁴ F. Şimşek, G. Dinç, "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, 2009, s. 108.

¹⁵ BOA., İ.DH. (İrade-i Dahiliye) 1043/82030, 10. Za.1304 / 31.07.1887.

¹⁶ F. Şimşek-G. Dinç, agm., s. 117.

¹⁷ S. Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 1598.

¹⁸ F. Gerçek, *Türk Müzeciliği*, T.T.K., Ankara, 1999, s.111.

Devletin siyasi ve ekonomik açıdan zayıfladığı bir dönemde, tarihi eserleri Avrupalı devletlerle pazarlık konusu olmaktan çıkarmaya çalışmıştır. Eski esere verdiği önem zamanla değişim göstermiştir.

Asar-ı Atika nizamnamelerinin tümünde eski eserlerin yurt dışına çıkartılmaması için ciddi anlamda maddeler konulmaya çalışılmıştır. Ancak 23.4.1906 yılına ait Asar-ı Atika Nizamnamesi her açıdan en katı kuralları getirmiş olmasına rağmen Osmanlı ülkesini eski eser tarlası olarak gören yabancı araştırmacılar mevcut yasayı bir yolunu bularak her defasında delmeye çalışmışlardır. 1906 Nizamnamesiyle, Osmanlı ülkesinde çıkarılmış olan eski eserlerin yabancı ülkelere ihraç edilmeleri kesinlikle yasaktı. Ülke içinde bulunan eski eserlerin yerlerinin değişmesi halinde bunlardan vergi alınmayacaktı. Bulunan eski eserlerden müzeye konmalarına karar verilenler olur ise değerini ödeyerek satın alma hakkı ve geriye kalan eserlerin nakledilmelerine ancak Müze-i Humayun karar verebiliyordu¹⁹.

Emperyalist ideallere sahip Batı Avrupa ülkeleri Osmanlı topraklarındaki taşınır-taşınmaz kültür mirasını hukuki veya gayri hukuki yollarla kendi ülkelerine götürmeyi hedeflemişlerdir. Bu konuda demiryolu ihaleleri veya maden ruhsatları almak en çok tercih edilen yollardan biri olmuştur. Batı Anadolu'da yaşananların benzeri Trakya'da başka bir şekilde karşımıza çıkar. Milliyetçi duygularla ulus-devlet idealleri çerçevesinde, henüz kurulan Bulgar hükümeti tarafından daha farklı bir yol izlenmiştir. Avrupa'nın emperyalist başkentlerine taşınan ve oradan müzelere gönderilen eserler olurken Bulgarlar yeni kurulan kralların prensleri veya devlet yönetimindeki komutanların bizatihi kendilerinin bu eski eserleri topladıkları ve Sofya'ya taşımakla kendilerini görevli kıldıklarına tanık oluyoruz. Ancak Kral Ferdinand ve daha sonra Trakya Valiliği'ne atanan Edirne İşgal Komutanı Bogdan Filov'un eski eserlere ilgileri hatta işgal sonrasında Bulgaristan'daki meşgaleleri İslami ve gayri İslami kültürel mirasla doğrudan ilgilerinin olduğunu göstermektedir. Bu da başta Edirne olmak üzere Doğu Trakya'daki Müslüman nüfusun belki tarihinin en büyük dramlarını yaşamasına neden olurken, genelde bölgedeki kültürel mirasa kasıtlı bir şekilde zarar vermediklerini açıklar.

Türkiye Trakya'sının Bulgar işgali yaşadığı bir dönemde yani neredeyse sıcak savaş halinde iken Bulgar Hükümeti'nin arkeolojik kazılar yaptığı anlaşılmıştır. Özellikle daha kısa bir süre işgal eden Rus işgal ordusu ile Bulgar işgal güçlerini karşılaştığımızda bu gerçek daha somut olarak karşımıza çıkıyor.

¹⁹ H. Türkseven, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Politikası ve Müze-i Hümayun'un Kuruluşu", *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2010, s. 81.

Bulgar Kralı I. Ferdinand, Karl Leopold Maria²⁰ (1861-1948)²¹, 1896 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun *Bulgaristan Prensi ve Doğu Rumeli Valisi* unvanı almıştır. Bu görevinden dolayı Türkiye Trakya'sında Gelibolu Yarımadası'na kadar gelmiştir.

Yazışmalardan, Kral Ferdinand'ın bölgede 1908-1912 yılları arasında, himayesinde olasılıkla o dönemde pek çok Avrupalı araştırmacının da ilgisini çeken Gelibolu Yarımadası'ndaki -Büyük İskender sonrası kurulan- ardıl krallıklardan Lysimakheia Krallığı'nın başkenti olan Lysimakheia (Bolayır)²² antik kentinde birtakım arkeolojik kazılar yaptırdığı düşülmektedir.

Kesin olan bir şey var ki; Kral Ferdinand, toprak altında veya yüzeyde bulunan mimari eserleri bir araya toplatıp, Bulgaristan'a göndermek için Keşan'a getirmiştir. İşgalin gidişatından dolayı Kral Ferdinand, son sevkiyatında Lysimakheia kentine ait mermer arkeolojik eserleri trenle Sofya'ya gönderme hedefine ulaşamamıştır. Ortaya çıkartılan veya çevreden toplayıp bir araya getirilen arkeolojik eserler, toplu halde bırakılıp Bulgaristan'a dönmek zorunda kalınmıştır²³.

İşgal kuvvetlerinin komutanı Bogdan Dimitrov Filov'un (1883-1945) hikâyesi son derece ilginçtir²⁴. Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı, 17.10.1912 gün ve 3132 sayılı yazısı şöyledir:

“Arkeoloji ve Etnografya açısından eski eserleri araştırmak, tasnif etmek ve derlemek amacıyla yolluklu yevmiyeli olarak Ulusal Arkeoloji Müzesi Müdürü Dr. Bogdan Filov, Makedonya ve Türkiye Trakya'sında aynı

²⁰ Bağımsız Bulgaristan'ın ilk Çarı (1908-1918), 1896'da I. Balkan Savaşı'nın başlamasına neden olmuş, 1918 yılında oğlu lehine tahtan çekilmiştir.

²¹ M. H. Sayar, “Lysimacheia. Eine hellenistische Hauptstadt zwischen zwei Kontinenten und Meeren: Ein Ort der Interkonnektivität”. *Interconnectivity in the Mediterranean and Pontic World during the Hellenistic and Roman Periods (In Memory of Professor Heinz Heinen)*. Ed. V. Cojocaru, A. Coşkun, M. Dana. Cluj-Napoca, 2014, s. 368.

²² Belki Kral Ferdinand, on yıl önce bölgeyi ziyaret eden arkeolog E. Kalinka adlı bir araştırmacıdan da haberdardı.

²³ Kral Ferdinand'ın emriyle bölgeden toplanan ve götürülen eserlerin yekûnu tam olarak bilinmemektedir. İşgal sonrasında götürülmeyen bırakılmış olan ve bu yazışmalardan anlaşılan toplam kırk üç adet eserin dışında çok sayıda küçük arkeolojik eseri göndermiş veya beraberinde götürmüştür.

²⁴ Bogdan Dimitrov Filov, Sofya Üniversitesi'nde Arkeoloji ve Sanat Tarihi'nde Profesörlük, Eğitim Bakanlığı ve Başbakanlık görevlerinde bulundu. Almanya Başbakanı P.J. Goebbel ile yakın ilişki içinde olmuştur. 1945'de Bulgar Yüksek Mahkemesi tarafından kurşuna dizilme cezası aldı. Trakya seyahati ile ilgili günlükleri ile Doğu Trakya Tümülüsleri ile ilgili yayınları vardır. Filov'un bölge kiliselerindeki ikonaları hassasiyetle toplayıp Sofya'ya gönderdiği halde, camileri kiliseye çevirmeme konusunda irade sergilediği görülmektedir.

kurumda öğretmenlik yapan Rafael Popov (1876-1940) da sadece bir aylığına Edirne Trakya'sında görevlendirilmektedir”²⁵.

Edirne'yi işgal eden Bulgar Ordusu, Bogdan Filov'un emri ile Selimiye Külliyesi'nin içine ve önüne taşınabilir nitelikte mermer eserleri koydurduğu, Selimiye Külliye Kütüphanesi'nde yer alan el yazması büyük Kuran-ı Kerim'i ise Sofya'ya gönderildiği günlüğünde çok açık bir şekilde görülmektedir²⁶. O dönemde Avrupa'da başlayan müzecilik hareketlerinin, yeni kurulmakta olan Bulgar Devleti'nde de ne kadar etkili olduğunu, Bulgar Hareket Ordusu Genel Kurmay Başkanlığı'nın 21.06.1916 gün ve 1815 sayılı Ulusal Müze Müdürü Dr. B. Filov'a yazdığı yazıdan, özellikle Filov'un günlüklerinden öğreniyoruz²⁷.

Selimiye Camii ve Külliyesi başta olmak üzere Edirne'deki kültürel mirası korudukları, işgal sonrasında çekilme aşamasında bile tahrip etmemelerinin Ordu komutanı Filov'un arkeolog olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Filov'un hayat hikâyesi halen pek çok bilinmezi barındırmaktadır. Ne yazık ki günümüzde bile Bulgar Bilimler Akademisi'nde toplanmış olan Filov'un arşivleri, Bulgar Hükümeti tarafından *çok gizli* olarak koruma altındadır.

Halen *çok gizli* etiketi ile Filov'un arşivi bilimsel çalışmalara tam olarak açıldığında, Trakya ve özellikle Edirne Kent Arkeoloji'sinde bugün merak edilen pek çok soru da kısmen açıklığa kavuşacaktır. Örneğin işgal sırasında Edirne Selimiye Camii avlusuna toplanan eserlerin akıbeti bunların içinde en önemlisidir. Bulgar Ulusal Müzesi'nde araştırma izni olmayan bugünkü Türkiye Trakya'sından kaç eser vardır?

Bu bilimsel yayına konu olan yazışmaları üç başlık altında toplamak mümkündür;

İlki; İAM K78 Edirne 003/004 başlıklı 23.02.1914 tarihli yazışmada; Edirne Vali Vekili Kadı Süleyman, Müze-i Hümayûn ile yaptığı yazışmada; savaş sonrasında Ereğli'de bulunup Lüleburgaz İstasyonu'na getirilen dokuz parça eserden dördünün Müze-i Hümayûn'a gönderilmesi nakil masrafının müze tarafından karşılanacağı aktarılmaktadır. İAM K78 Edirne 001/002 başlıklı 02.03.1914 tarihli Müze-i Hümayûn'un cevabi yazısı da; Lüleburgaz İstasyonu'ndaki eserlerin Hükümet Konağı veya Rüştîye Mektebi avlusuna konulmasına dair talep yazısıdır.

²⁵ B. Filov, *Rumeli'nin Esaret Günleri*, Haz. H. Mevsim. İstanbul 2010, s. 21.

²⁶ B. Filov, *age.*, s. 86-90; Filov'un Hatıratı/Günlüğü, işgal sırasında bölgedeki eski eserlerle ilgili bilgi veren bugüne kadarki tek eser durumundadır.

²⁷ B. Filov, *age.*, s. 127-128.

İkinci grup yazışmada; İAM K78 Edirne 011 başlıklı 10.08.1912 tarihli tutanaktır. Bulgar Kralı Ferdinand tarafından Bolayır civarından getirilerek Bulgaristan'a götürülmek üzere toplanan ve Keşan Hükümet Konağı'nda bulunan eserler için tutulmuş tutanakla ilgilidir. Bu tutanakta (22+21= 43 adet) eserler, bir komisyon marifetiyle sayımı ve hassas ölçümleri yapılarak, iki ayrı cetvel hazırlanmış ve polis idaresince imza ve mühürlü tutanağa bağlanmıştır.

Üçüncü grup yazışmalarda ise tutanaktaki eserlerin çizimi, fotoğraflarının çekimi, İstanbul'a taşınması, bunun için fiyat alınması, güzergâh gibi birtakım konular Müze-i Hümayun ile Keşan Kaymakamlığı, Gelibolu Sancaktarlığı gibi makamlarla yapılan yazışmalardan oluşmaktadır.

Bu yazışmalardan şu sonuçlar çıkartılabilir; Söz konusu bu eserler, Bulgar işgali sırasında yapılan arkeolojik kazılarla bulunmuş veya bir araya getirilmiş olmalıdır. Ancak bu konuda bugüne kadar herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Çıkartılan eserlerden taşınabilir olanların bir kısmı büyük olasılıkla işgal sonrasında beraberinde Sofya'ya götürülmüştür. Bu konuda iki ülke arasında ortak bilimsel çalışmaların yapılabilmesi için özellikle Bulgaristan Ulusal Müzesi'ne o tarihlerde kazandırılmış esere ait çalışmaların yapılması ve Doğu Trakya'nın işgal sürecindeki yazışmalarının/arşivlerin açılması gerekir. İki ülke bilim adamlarının etik ortak bir proje çerçevesinde, halen gizemini koruyan bu döneme ait gerçeklerin ortaya konması gerekir.

Keşan'da kurulan bir komisyon tarafından ölçümü yapılan; 6 cm'den, 1,65 cm kadar değişik büyüklükte taşınabilir toplam 43 adet eserin tespit, tescil ve nakline dair yazışmalar, Cumhuriyet öncesi Müze-i Hümayûn'un eserleri hakkında son derece ilginç bilgiler veriyor.

Osmanlı arşivinde eserlerin ne olduğuna dair ciddi anlamda ölçüleri tablo halinde verildiği halde, adı, cinsi, durum ve tanımı hakkında hiçbir bilgi verilmiyor. Bu durum eserlerin İAM'ne bunca yazışma sonrasında tümünün getirilip getirmediğini halen muallakta bırakıyor.

100 yıl öncesinde de mevcut eserlerin en güvenilir yer konumunda düşünülerek genellikle yerleşimin mülki amirliğinin önünde veya avlusunda (Keşan Kaymakamlığı) resmi bir görevliye zimmetle teslim edildiği anlaşılmaktadır.

Müze-i Hümayûn'un ek binasının inşaatı sırasında ve işgal sonrasında yaşanan onca sıkıntıya karşın, Osmanlı topraklarında bulunan bütün arkeolojik kültürel mirasın ısrarla müzeye taşınmasında başta Maârif Nezâreti ve Müze-i Hümayûn'nda ciddi bir meşguliyetin olduğunu

gösteriyor. Yazışmalardaki gelen-giden evrak tarihlerine bakıldığında bu daha iyi anlaşılmaktadır.

Bulgar işgali ile ilgili bugüne kadar, özellikle Türkiye’de çok sayıda bilimsel yayın yapılmıştır. Bu yayınların istisnasız tümünde bölge halkının işgal öncesi savunmada yaptığı kahramanlık işgal sonrasında ise açlık, sefalet kısaca büyük dram, detaylı bir şekilde aktarılmıştır. İşgaldeki bu dramın geri planında, kültür mirasının durumu ile ilgili ne İslami ne de gayri-İslami eserler hakkında küçük de olsa bilgi verme gereği duyulmamıştır. Açlık sefalet içinde olan insanların durumunu anlatmak da son derece doğaldır. İşgal sırasında yurt dışından gelen konsolosluk mektuplarında ve özellikle basın mensuplarının yazılarında da eski eserlerin taşınması konusunda kayıtsız kaldıkları hatta belki de olağan karşıladıkları düşünülebilir²⁸. Ancak bu metinlerin genelinde işgal esnasında kanımca Doğu Trakya’daki kültür mirasına kasten zarar verilmediği anlaşılmaktadır. Bu durumun özellikle işgal ordu komutanlarının daha önce aldıkları eğitim gereği, eski eserlere karşı fazlasıyla duyarlı olmalarından kaynaklandığı düşünülmelidir. Öyle ki bırakın zarar vermeyi, korunması için azami özen gösterdikleri anlaşılmaktadır. Eserleri bir araya getirip başkentlerine taşımak istemelerinde de bu durumu görebilmek mümkündür.

Bu eserlerin nakli için ahşap sandıkla taşıma gereği duyulduğu, bunun için Lüleburgaz ve Gelibolu’da araştırma yapıldığı, eser taşımak için ahşap sandık yaptırıldığı ve buna dair ödemelerin hangi kurumdan çıkarıldığına dair bilgiler söz konusudur. Eserlerin taşınmasındaki maliyetin detaylıca araştırılması gerekliliğinden dolayı, eserlerin hacimlerinin bir tabloda verilmesi uygun görülmüştür. Karayoluyla ulaşımın zor olduğundan eserlerin Gelibolu’dan İstanbul’a, deniz yoluyla taşınmasının tercih edildiği görülmektedir. Eserlerin öncelikle bölgeden bir fotoğrafçı ile fotoğraflarının çekilmesine karar verilmesi, eserlerin niteliği ile beraber hacimlerinin de merak edildiği, o tarihte bölgede fotoğrafçıların olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtlı taşın çevrilmesi gerektiği, Müze-i Hümayûn’dan gelen yazıdan talep edilmektedir. Buna göre eserin taşınıp taşınmamasına karar verileceği düşünülmüştür. İşgalin bütün sıkıntı ve acılarını henüz yaşamakta olmasına karşın, üstelik ekonomik açıdan büyük problemler yaşayan idarenin arkeolojik eserlerin Müze-i Hümayûn’a toplanması konusunda ciddi bir irade gösterdiği kanaatine varılıyor. Uzun ve sıkıcı yazışmalardan sonra bir uzman eşliğinde eserin Müze-i Hümayûn’a getirilmesi görevi verildiği,

²⁸ N. Çağan, “Balkan Harbinde Edirne (1912-1913)”. *Edirne’nin 600. Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1993, s. 202-212.

Müze Müdürlüğü tarafından Aziz (Ogan) Bey'in²⁹ ilgili görevle Keşan'a gönderildiği anlaşılmaktadır.

İskender sonrası dört ardıl krallıktan birinin başkenti olan Lysimakheia antik kentinden³⁰ işgal dönemlerinde eser götürülmüş olması, alanda toprak yüzeyinde bugün yeteri kadar eser bulunmayışının önemli gerekçelerinden biri olabilir.

Bütün yazışmalarda ısrarla vurgulandığı gibi Bolayır'daki Lysimakheia antik kentinden çıkartılan arkeolojik eserlerin Keşan'a getirildiği, buradan Bulgaristan'a götürüldüğü anlaşılmaktadır. Çünkü bugün olduğu gibi o dönemde de Keşan'ın yönetim ve ulaşım açısından bölgenin en önemli yerleşmelerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır.

Son yıllarda Türk-Bulgar ilişkilerinin en iyi dönemlerini yaşadığı düşünülürse, bu konuda iki ülke bilim adamlarının her türlü önyargı ve yersiz kaygıyı bir yana bırakıp, bilimsel anlamda ortak bir çalışma yapmalarında bilim açısından büyük bir fayda vardır.

100. yılı olması nedeniyle, Balkan Savaşları'na dair son yıllarda çok sayıda anı/günlük veya bilimsel çalışma yayınlanmaya başlamıştır. Ancak Türk tarafındaki mevcut bu anı/günlük veya bilimsel çalışmaların hiçbirinde Bulgarların kültürel mirasa zarar verdiklerine, etrafı yakıp yıktıklarına dair hiçbir anekdota rastlanmamaktadır. Bulgar işgal ordularının antlaşmalar gereği kendi topraklarına çekildiği süreçte bile kültürel mirasa dair tahribatın yaşanmaması kayda değer önemli bir gerçekliktir. Taşınabilir değerde pek çok eserin yine aynı süreçte, sınır ötesine taşındığında da kanımca hiçbir kuşku yoktur.

Türkiye'de Doğu Trakya'da işgal sırasında kültürel mirasın durumu ile ilgili bugüne kadar hiçbir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Bulgaristan'da ise ikili antlaşmalar, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yeni siyasi yönetim tarzı, iki ülke arasında çok uzun yıllar süren hasımane yaklaşımlar, sosyo-politik gerekçeler, kendi bilim adamlarına araştırma izin verilmeyen, hatta konuşulması bile rahatsızlık yaratan bir konu olarak kalmıştır. Balkan

²⁹A. M. Mansel, "Aziz Ogan (1888-1936)", *Belleten*, XXII/85. Ankara, 1958, s. 117-118. A. Ogan 1910'da Sanayi Nefise Mektebi'ni bitirmiştir. Ardından Osman Hamdi kendisinin, Müze-i Hümayun'da istihdam edilmesini sağlamıştır. Ogan 1931-1954 arasında ise İAM Müdürlüğü görevini üstlenmiştir.

³⁰M. H. Sayar, agm., s. 363-382. Bulgar işgal kuvvetlerinin 1900'lü yılların başında yaptığı kazılardan sonra yaklaşık 90 yıl Lysimakheia antik kentinde ciddi anlamda bir kazıya başlanamamıştır. Dünya uygarlık tarihinde Hellenistik Dönem açısından en az Pergamon kadar önemli olan Lysimakheia antik kenti hakkında halen ciddi anlamda bir çalışma yoktur. Bolayır'da ciddi anlamdaki tahribat süreci; I. ve II. Dünya Savaşları esnasında ve son yıllarda yaşanan kaçak kazılarla olmuştur.

Savaşları'nın 100. Yılı nedeniyle yapılan konferanslarda bile konu ile ilgili sözlü sorular belki de eserlerin geri isteneceği endişesi ile rahatsızlık yaratmıştır.

İşgal sonrası, 1914 tarihine kadar ortaya çıkartılan söz konusu bu eserlerin yoğun sosyo-ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir dönemde, Müze-i Hümayûn'nun ısrarlı yazışmalarından sonra, söz konusu Lüleburgaz tren Garı'nda ve Keşan'daki eserlerin akıbeti hakkında nasıl bir sonuca ulaşıldığına dair kesin bilgi yoktur. Bu eserlerle ilgili bilimsel çalışmalar devam edecektir.

EK 1

Daha iyi anlaşılması için; İAM’nde bire bir çevirileri ve sadeleştirilmiş günümüz Türkçe özetini bir arada, orijinal Osmanlıca metinlerini ise ekte levha halinde verilmesinin daha doğru olacağı düşünüldü;

IAM K78 Edirne 001 LEV : 1

IAM K78 Edirne 002 LEV : 2

Kaynak:

İAM K78; dosya 5774/6121; 17 Şubat 1329

Belge: 17 Şubat 1329= (02.03.1914); Nr.846/643

Özet

Edirne Vilâyeti’nden MH’a gelen 10 Şubat 1329 (23 Şubat 1914) tarihli yazıya Müze’den 17 Şubat 1329 (02.03.1914) da verilen cevaptır ve Lüleburgaz İstasyonu’ndaki eserlerin, Hükümet Konağı veya Rüştîye Mektebi avlusunda korunması şeklindedir.

MÜZE-İ HÜMÂYÛN

Müze numrosu 846

Târih 17 Şubat sene 329 (Miladi 02.03.1914)

Numro 643

EDİRNE VİLÂYET-İ ALİYYESİNE

10 Şubat sene 329 (Miladi 23.02.1924) târih ve 1096/8045 numrolu tahrirât-ı aliyye-i vilâyet-penâhîleri ariza-i/cevabiyyesidir. Lüleburgos İstasyonunda bulunan âsâr-ı atıkanın/Lüleburgos/ Hükümet Konağı ve yâhud Rüşdiyye Mektebi havlılarından birinde muhâfazası/ muvâfık görülmüş olmağla ol vecihle icâbının ibkâsına müsâade-i aliyye-i/ vilâyetpenâhîleri derkâr buyurulmak bâbında

(10)

23.02.1914

IAM K78 Edirne 003 **LEV : 3**

IAM K78 Edirne 004 (003 belgesinin arka yüzü) **LEV : 4**

Kaynak:

İAM K78; dosya 5774/6121; 17 Şubat 329=(02.03.1914)

Belge: 27 Rebü'l-âhır 1332=10 Şubat sene 329 =(23.02.1914); aded:1096/8045

Sadeleştirilmiş özeti:

Savaşın ardından, Bulgarlarca Ereğli taraflarından getirilip, Lüleburgaz İstasyonu'na bırakılan dokuz parça eserden dördünün, MH uzmanınca kıymetli eser sayıldığı; talep edildiğinde Müze'ye gönderilmelerinin yine memurca tembih edildiği; Maarif Müdürlüğü'nün de Edirne Valiliği'ne, bu kıymetli eserlerin nakil masraflarının MH'ca ödenmek üzere, İstanbul'a gönderilmeleri gerektiği hakkındaki ifadesini içeren, Edirne Valiliği'nden MH'a, 10 Şubat 1329 (23.02.1914) tarihli yazıdır.

EDİRNE VİLÂYETİ

Tahrirât Kalemî/Aded/ Husûsî 1096/ Umûmî 8045

DER-SAÂDETDE MÜZE-İ HÜMÂYÛN MÜDİRİYYET-İ ALİYYESİNE

Hulâsa/ Lüleburgos İstasyonundaki âsâr-ı atika hakkında

Mes'ele-i zâilede Bulgarlar tarafından Ereğli cihetlerinden getirilüb Lüleburgos İstasyonunda bırakılmış ve el-yevm zâbitanın taht-ı muhâfazasında bulunmuş olan/ dokuz parça taşdan dört parçasının âsâr-ı atikadan bulunması hasebiyle kıymetleri olduğu Müze-i Hümayûndan vürûd iden me'mûr-ı mahsûsun ifâdesinden/anlaşılarak bunların talep edildiği zaman gönderilmesi me'mûr-ı mûmâ-ileyh tarafından tembih edildiği halde şimdiye kadar henüz bir iş'âr vuk'û bulmadığından mezkûr/ taşların Müze-i Hümayûna nakli lâzım gelüb gelmeyeceği Lüleburgos Kaim-makamlığının iş'ârı üzerine KırkKilisâ Mutasarrıflığından istihsâr ve nakli icâb ider ise/ aldırılması esbâbının istikmâli izbâr idilmiş ve mezkûr taşların me'mûr-ı mahsûs tarafından muâyene idilerek kıymetdâr oldukları tebeyyün itmiş olmasına göre/ masârif-i nakliyyesi Müdiriyyet-i Aliyyelerinden tesviye olunmak üzere Der-sâadete gönderilmesi icâb ideceği Maârif Müdiriyyetinden ifâde kılınmış olmağla iktizâsının tesrî'-i/ ibka'sı mütemennâdır efendim Fi 27 Rebü'l-âhır sene 332 ve fi 10 Şubat sene 329 (Miladi 23.02.1914)

Edirne Vâlisi Vekîli Kadî Süleyman

IAM K78 Edirne 004: Belgenin arka yüzündeki not: **LEV : 4**

.....
“846 (Mühür)/ Târif vecihle cevâb (açıklayıcı cevap) / Fi 12 Şubat sene 329”
(Miladi 25.02.1914)

(12)
08.06.1914

IAM K78 Edirne 005 (Dosya kapağı) **LEV : 5**
IAM K78 Edirne 006 **LEV : 6**

.....
Kaynak:
İAM K78; dosya: 5698/6384; 26 Mayıs 1330
Belge: 26 Mayıs 1330=(08.06.1914); no. 239
.....

Sadeleştirilmiş özeti:

Keşan Hükümet Konağı’nda, Bulgarlar’ın bıraktığı, en ve boyları; 600 kuruşa mal olacak sandıkları ile 1200 kuruşa çıkacak nakil masrafları, Keşan Kazası Mutasarrıflığı’nca belirtilmiş 43 adet taş eserin, nakle memur personelin de temin edilmesine kadar, bundan önce olduğu gibi, Keşan Hükümet Konağı’nda korunmaları konusunun, 12 Teşrin-i sâni 1329 (22.11.1913) tarih ve 554 numaraya Mutasarrıflığa gönderilmiş yazıya dayalı olarak, bildirilmesi hakkında, Müze-i Hümayûn’dan Gelibolu Sancağı Mutasarrıflığı’na, 26 Mayıs 1330 (08.06.1914) tarihli yazıdır.

.....
MÜZE-İ HÜMÂYÛN

Müze Numrosu 629; tarih 26 Mayıs sene 330 (Miladi 08.06.1914); numro 239

GELİBOLU SANCAĞI MUTASARRİFİYET-İ ALİYYESİNE

Keşan Hükümet Konağında Bulgarlar tarafından bırakılan ve kırküz kit’adan/ ibâret olduğu ve mikdâr-ı tül ve arzı mukaddemâ Keşan Kazası Mutasarrıflığından iş’âr/ olunan âsâr-ı atıkadan taşların vaz’ı için altıyüz guruşla yigirmi sandukun/ i’ mâli ve Keşandan Geliboluya kadar da masârif-i nakliyye olarak bin ikiyüz guruşun lüzûm-ı tesviyesi kezâlik mezkûr Kaim-makamlıktan/ bildirilmiş/olub ancak sevki için daha me’ mûr i’zâmıyla nakilleri/ mümkün olamayacağına binâen şimdilik bunların kema fis-sâbık mezkûr/Hükümet Konağında hüsn-i muhâfazası lüzûmunun mahalline/emr ü tebliği Vekâlet-i Aliyyelerinde meb’ûs 12 Teşrin-i sâni sene 329

(Miladi 25.11.1913)/ tarih ve 554 numrolu tahrirâta cevâben temennî ve ricâ/
olunur ol bâbda emr ü irâde efendim hazretlerindir

(9)
25.11.1913

IAM K78 Edirne 007 **LEV : 7**
IAM K78 Edirne 008 (Belgenin arka yüzü) **LEV : 8**

Kaynak:
İAM K78; dosya 5698/6384; 26 Mayıs 1330= (08.06.1914)
Belge: 25 Zilhicce 1331=12 Teşrin-i sâni 1329 =(25.11.1913); no 629

Sadeleştirilmiş özeti:

Keşan'daki eski eserlerle ilgili olarak, Keşan Kaymakamlığı'nın, burada fotoğrafçı, resimci ve yazıt bilimci bulunmadığını; dolayısıyla istenilen dokümanın gönderilmesinin mümkün olmadığını bildiren yazısının duyurusu mahiyetindeki, Gelibolu Mutasarrıflığı'ndan MH'a gönderilen 12 Teşrin-i sâni 1329 (25.11.1913) tarihli yazıdır.

MÜZE-İ HÜMÂYÜN MÜDİRİYYET-İ UMÛMİYYESİ CÂNİB-İ VÂLÂSINA

554

“Hulâsa”/ Keşanda âsâr-ı atıkadan olan taşlar hakkında/cevâben
Keşanda âsâr-ı atıkadan olan taşlar hakkında 9 Teşrin-i evvel sene 329 tarihli ve
beşbin sekiz yüz elli numrolu tahrirât-ı vâlâları/üzerine sebk iden iş'âra cevâben
Keşan Kaim-makamlığından alınan tahrirâtda Keşanda fotoğrafçı ve resimci
bulunmadığı cihetle/mezkûr taşların fotoğraf ve resimlerinin ahzı mümkün olamadığı
gibi yazılarını okuyacak kimse dahi bulunmadığı bildirilmiş/olmağla ol bâbda emr ü
irâde efendimindir Fi 25 Zilhicce sene 331 ve fi 12 Teşrin-i sâni sene 329 (Miladi
25.11.1913)

Gelibolu Mutasarrıfı Vekili/Muhâsebeci

Bekir Sıdkı'nın mührü

IAM K78 Edirne 008: (Belgenin arkasındaki not):

“629/ Aziz Bey’in gitmesi münâsibdir”

(8)
22.10.1913

IAM K78 Edirne 009 (Dosya kapağı) LEV : 9

IAM K78 Edirne 010 LEV : 10

Kaynak:

İAM K78; dosya: 5698/5850; 9 Teşrîni evvel 1329

Belge: 9 Teşrîn-i evvel 1329= (22.10.1913); nr.514/372

Sadeleştirilmiş özeti:

Keşan’da bulunan eserleri, bir süre sonra oraya gönderilecek memurun, hoşgörülü bir yaklaşımla kontrol edeceği; eserler nakledilene kadar gayet iyi bir şekilde korunmaları; diğer yandan, fotoğraflarının çekilmesi; çekilemiyorsa şekil ve yazılarının kâğıda kopyalanıp gönderilmelerine yardımcı olunması konusunun, Keşan Kaymakamlığı’na bildirilmesi ricası içerikli, MH’dan Gelibolu Sancağı Mutasarrıflığı’na 9 Teşrîn-i evvel 1329 (22.10.1913) tarihli yazı.

MÜZE-İ HÜMÂYÛN

Müze numrosu 514 Târihi 9 Teşrîn-i evvel sene 329 (Miladi 22.10.1913) Numro 372

GELİBOLU SANCAĞI MUTASARRİYYET-İ ALİYYESİNE

Saâdetlu Efendim

*3 Teşrîn-i evvel sene 329³¹ târih ve 487 numrolu tahrirât-ı alîyye-i mutasarrıflarına cevâbdır / Keşânda bulunan âsâr-ı atîkadan taşlar için bir müddet sonra buradan me’ûr gönderilerek/ muâyene edilmeleri **müsâmih** olmağla nakillerine kadar hüsn-i muhâfazalarına ve bir taraftan/ Keşânda fotoğrafçı var ise fotoğraflarının ve olmadığı sûrette/ yalnız eşkâllerinin ve üzerlerinde yazı olanlarının yazılarının mümkün mertebe kâğıd üzerine çıkarılarak/ bu kâğıdların irsâline himmet olunması husûsunun Keşân Kaim-makamlığına tebliği müsterhamdır ol bâbda/emr ü irâde efendim hazretlerindir*

(1)
10.08.1912

IAM K78 Edirne 011 LEV : 11

TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA
GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

Kaynak:

İAM K78; dosya: 5698/5850; 9 Eylül sene 1329

Belge: 28 Temmuz 1328= (10.08.1912)

.....
Sadeleştirilmiş özeti:

Bulgar Kralı Ferdinand'ın, Bolayır civarındaki harabeden çıkarttığı ve Bulgaristan'a götürmek üzere Keşân Hükümeti avlusunda korunmakta olan 43 adet yazılı-çizili taşın kapladığı yer durumu ve büyüklüklerini gösterir tablo olup, Polis İdaresi'nin mührünü taşıyan bir komisyon tarafından, eserlerin karşılıklarına boyları, enleri ve derinlikleri gösterilerek, 10.08.1912 tarihiyle mühür imza altına alınmıştır.

.....
Bulgar Kralı Ferdinand tarafından Bolayır cihetinde eski bir şehrin harbesinden çıkarılıp Bulgaristana nakl etmek üzere Keşana getirilip Hükümet/ havlısında muhafaza idilmekde bulunan kırküç parça mahkûk taşın derece-i hacm ve cesmetlerini irâe ider defteridir.

AHMET YARAŞ

-	Umku		Arzı		Tûlü	
	Parça	Metro	Santim	Metro	Santim	Metro
1	-	13	-	31	1	20
1	-	13	-	35	1	13
1	-	31	-	32	-	63
1	-	30	-	39	-	30
1	-	30	-	50	-	80
1	-	30	-	40	-	60
1	-	40	-	35	1	-
1	-	22	-	35	-	55
1	-	7	-	39	-	62
1	-	19	-	28	-	50
1	-	13	-	18	-	45
1	-	12	-	23	-	46
1	-	20	-	20	-	23
1	-	10	-	32	-	38
1	-	26	-	26	-	21
1	-	25	-	29	-	37
1	-	19	-	27	1	65
1	-	25	-	29	-	63
1	-	14	-	35	-	83
1	-	10	-	18	-	50
1	-	8	-	30	1	5
1	-	13	-	23	-	28
Toplam: 22	-	-	-	-	-	-

Tablo 1: Sayfanın sağ tarafındaki liste

TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA
GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

-	Umku		Arzı		Tûlü	
	Metro	Santim	Metro	Santim	Metro	Santim
1	-	25	-	38	-	85
1	-	28	-	28	-	30
1	-	25	-	25	-	33
1	-	27	-	27	-	60
1	-	50	-	40	-	65
1	-	30	-	25	1	60
1	-	11	-	11	-	40
1	-	20	-	20	-	50
1	-	17	-	22	-	43
1	-	12	-	15	-	28
1	-	10	-	30	-	50
1	-	15	-	28	-	32
1	-	6	-	28	-	33
1	-	10	-	23	-	35
1	-	10	-	29	-	67
1	-	14	-	15	-	60
1	-	8	-	27	-	60
1	-	10	-	55	-	90
1	-	16	-	30	-	50
1	-	8	-	30	-	83
1	-	8	-	72	-	60
Toplam:	-	-	-	-	-	-

Tablo 2: sayfanın sol tarafındaki liste

İcmâl: / 22

21

43

İşbu defterde gösterilen kırk üç parça mahkûk taş idaremizce ölçülerek hizâlarında tûl arz ve umku gösterilmiş olmağla işbu/ mahalle şerhle tasdik kılındı fi 28 Temmuz sene 328 (Miladi 10.08.1912)

Mühür (Polis..... A'zâsı...)/ İmza

(7)

15.10.1913

IAM K78 Edirne 012 **LEV : 12**

IAM K78 Edirne 013 (012 belgesinin arka yüzü) **LEV : 13**

Kaynak:

İAM K78; dosya: (5698/5850; 9 Eylül sene 1329)

Belge: 15 Zilkade 1331= 2 Teşrinievvel 1329 (15.10.1913), Müze-i Hümâyûn no 517

Sadeleştirilmiş özeti:

MH'un 11 Eylül 1329 (24.09 1913)/318 no.lu yazısına göre, Bulgar Kralı Ferdinand, Bolayır taraflarından çıkarttığı taşları götürememişti. Bu arada, Keşan Kaymakamlığı taşların MH'a nakli için gerekli sandıkların 200 kuruşa; Gelibolu'ya kadar naklin de 1200 kuruşa mümkün olacağını Gelibolu Mutasarrıflığı'na bildirmişti. Bu konular ile söz konusu taşların bu sefer Gelibolu'dan İstanbul'a vapurla ulaşım masrafının ise MH'ca karşılanmasının mümkün bulunduğunu bildiren, Gelibolu Sancağı Mutasarrıflığı'ndan MH Müdürlüğü'ne gönderilmiş 15 Zilkade 1331= 2 Teşrinievvel 1329 (15.10.1913) tarihli yazıdır.

GELİBOLU SANCAĞI MUTASARRIFLIĞI/ 487

MÜZE-İ HÜMÂYÛNLAR MÜDİR-İ UMÛMİLİĞİ CÂNİB-İ ÂLİSİNE

Atâfetlu Efendim Hazretleri

Resîde-i dest-i ihtirâm olan 11 Eylül sene 1329 tarihli ve üç yüz on sekiz husûsî numrolu tahrîrât-ı aliyyelerinde Bulgar Kralı Ferdinandın Bolayır cihetinden/ çıkartdırub nakline teşebbüs etmişiken muvaffak olamadığı taşlar için iki yüz guruşa sandık imâliyesiyle Geliboluya kadar masârif-i nakliyye olarak bin iki yüz guruşa/ ihtiyâc bulunduğu bi'l-muhâbere cevâben Keşân Kaim-makamlığından iş'âr idilmiş ve Geliboludan İstanbula/ nakl bahren ve vapurla vukû'a geleceği cihetle o masârifin oraca/ tesviyesi de mümkün bulunmuş olmağla ol bâbda emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir 15 Zi'l-ka'de sene 1331 ve fi 2 Teşrîn-i evvel sene 1329 (Miladi 15.10.1913)

Gelibolu Mutasarrıfı

N³²

.....
IAM K78 Edirne 013 (012 belgesinin arka yüzündeki not):
.....

517/ Müze-i Hümâyûn (mührü)

Me'mûr gönderüb bakdırılacağından/ o zamana kadar hüsn-i muhâfazası/ ve eşkâlinin mufassalan bildirilmesi

(6)
04.10.1913

IAM K78 Edirne 014 **LEV : 14**

IAM K78 Edirne 015 (014 belgesinin arka yüzü) **LEV : 15**
.....

Kaynak:

İAM K78; dosya: (5698/5850; 9 Eylül sene 1329)

Belge: 3 Zilkade 1331=21 Eylül 1329= 04.10.1913, Müze-i Hümâyûn no 483
.....

³² bende (kul)s

Sadeleştirilmiş özeti:

Bulgar Kralı Ferdinand'ın, Bolayır taraflarından çıkarttırıp, Bulgaristan'a götürmek üzere Keşan'a getirttiği yazılı-çizili taşların adedi, kapladıkları yer ve büyüklüklerini açıklayan pusulanın zarf dahilinde sunulacağı; anılan taşların yirmi sandıkla naklinin mümkün olacağı; sandıkların 600 kuruşa yaptırılacağı ve Gelibolu'ya kadar araba ücretinin de 1200 kuruş olacağını, Belediye Dairesi ifadesiyle sunulduğunu açıklayan ve bunun 13 Temmuz 1329 (26.07.1913) tarih ve 8698/222 no ile M H'dan gelen yazıya cevap olduğunu belirten, 3 Zilkade 1331=21 Eylül 1329= 04.10.1913 tarihli, Keşan Kaymakamlığı'nın MH'a gönderdiği yazı.

MÜZE-İ HÜMÂYÛN MÜDİR-İ UMÛMİLİĞİ CÂNİB-İ ÂLİSİNE

Fi 13 Temmuz sene 329 (Miladi 26.07.1913) tarihli ve 8698/222 numrolu tahrirât-ı aliyeleri cevâbidir

Bulgar Kralı Ferdinandın Bolayır cihetinden çıkarttırub/Bulgaristana nakl itdirilmek üzere Keşana getirttiği mahkûk taşların kaç parçadan ibaret olduğunu ve derece-i hacm/ ve cesâmetlerini mübeyyin tanzim itdirilen bir küt'a pusula leffen takdim kılınmasına ve mezkûr taşların yigirmi sandık ile nakli kabil olub/sandıkların altıyüz guruşa i'mâl itdirilebileceği ve Geliboluya kadar araba ücreti bin ikiyüz guruş olduğu Dâire-i Beledî ifâdesiyle/ arz olunur efendim hazretleri

Fi 3 Zi'l-ka'de sene 331 ve fi 21 Eylül sene 329 (Miladi 04.10.1913)

Keşân Kaim-makamı

Mustafa Fâik'in mührü

IAM K78 Edirne 015 (014 belgesinin arkasındaki not):

483/ Müze-i Hümayûn'un mührü

Gelibolu Mutasarrıflığından/tekrâren ta'rîf idilen/ îzâh

78/5698/5850

(5)
22.09.1913

IAM K78 Edirne 016 (Dosya kapağı) **LEV : 16**

IAM K78 Edirne 017 **LEV : 17**

Kaynak:

İAM K78; dosya 5698/5795; 11 Eylül 1329
Belge: 9 Eylül 1329= 22.09.1913; nr. 318

Sadeleştirilmiş özeti:

Bulgar Kralı Ferdinand'ın Bolayır karşısındaki antik şehir harabesinden bizzat çıkarttırarak Bulgaristan'a nakletmek istediği, ancak tam o sırada askerimizin yaklaşmasıyla nakledilemeyen 40-50 parça yazılı-çizili taşın, askeriyemiz tarafından Keşan Hükümet Dairesi avlusunda koruma altına alındığı; MH'ca gönderilecek bir memurun eserlerle ilgili gerekli işlemi yapması, Başkumandanlık'tan Maârif Nezâreti'ne ulaşp, MH'a havâle edilen yazıyla bildirilmiştir. Buna göre, gereği yapılmak üzere anılan taşların adedi, kapladıkları yer ve boyutlarının; ayrıca bunların kaç sandığa konulacağı; sandıkların bedeli ve Gelibolu'ya kadar kaç kuruşa nakledileceklerinin araştırılıp bildirilmesine; neticeye kadar taşların gayet iyi korunmasına yönelik Keşan Kazası Kaymakamlığı'na 13 Temmuz 1329 (22.09.1913) tarih ve 5698/222 numara ile gönderilen yazıya henüz bir cevap gelmediğinden, durumun ne olduğunun ve bir de hangi yol ve iskele ile nakil masraflarının daha az olacağını araştırılıp haber verilmesine lütfetmeleri içerikli, Müze-i Hümâyûn'dan Gelibolu Sancağı Mutasarrıflığı'na gönderilen 9 Eylül 1329 (22.09.1913) tarihli yazıdır.

MÜZE-İ HÜMÂYÛN
Numro: 318

Tarih 9 Eylül sene 329 (Miladi 22.09.1913)

GELİBOLU SANCAĞI MUTASARRİFİYET-İ ALİYYESİNE

Bulgar kralı Ferdinand'ın Bolayır karşısına geldiği zaman orada eski bir şehrin harâbesinden/ bi-z-zat çıkarttırarak Bulgaristana nakl ideceği sırada bu kerre askerimizin takarrubu üzerine Bulgarlar/ tarafından nakline imkân bulunamayan kırk elli parça tâş-ı mahkûkât cihet-i askeriyeyece Keşân Hükümet Dâiresi/havlısında taht-ı muhâfazaya aldırıldığından Müze-i Hümâyûn tarafından bir me'mûr gönderilerek icâbının ifâsı/ Baş Kumandanlık Vekâletinden Maârif Nezâret-i Celilesine vürûd idüb Müze-i Hümâyûna havâle buyurulan tahrirât da/bildirilmiş olduğundan ba'de icâbına bakılmak üzere mezkûr taşların kaç parçadan ibâret olduğunun/ve derece-i hacm ve cesâmetlerinin ve bunların vaz'ı için kaç sanduka lüzûm olacağını ve sandukların/esmâniyle Geliboluya kadar kaç gurus masrafla

AHMET YARAŞ

nakilleri mümkün olacağıının tahkik ve iş'ârına ve neticeye/kadar taşların hüsn-i muhâfazasına dâir Keşân Kazâsı Kaim-makamlığına 13 Temmuz sene 329 (Miladi 26.07.1913) târih ve 5698/222 numrosuyla yazılan/tahrirâta el-ân cevâb vürûd itmediğinden keyfiyetin ve bir de bunların hangi tarîk/ve iskele vâsıtasıyla sevklarinin/masrafı az olacağıının/tahkik/ve inbâsına lutf buyurulması bâbında.

(4)
26.07.1913

IAM K78 Edirne 018 (Dosya kapağı) **LEV : 18**

IAM K78 Edirne 019 **LEV : 19**

.....
Kaynak:

İAM K78; dosya 5698; 13 Temmuz 1329

Belge: 4250/333/222; 13 Temmuz 1329
.....

Sadeleştirilmiş özeti:

Bulgar Kralı Ferdinand'ın Bolayır karşısındaki antik şehir harabesinden bizzat çıkarttırarak Bulgaristan'a nakletmek istediği, ancak tam o sırada askerimizin yaklaşmasıyla nakledilemeyen 40-50 parça yazılı-çizili taşın, askeriyemiz tarafından Keşan Hükümet Dairesi avlusunda koruma altına alındığı; MH'ca gönderilecek bir memurun eserlerle ilgili gerekli işlemi yapması, Başkumandanlık'tan Maârif Nezâreti'ne ulaşp, MH'a havâle edilen yazıyla bildirilmiştir. Buna göre, gereği yapılmak üzere anılan taşların adedi, kapladıkları yer ve boyutlarının; ayrıca bunların kaç sandığa konulacağı; sandıkların bedeli ve Gelibolu'ya kadar kaç kuruşa nakledileceklerinin araştırılıp bildirilmesine; neticeye kadar taşların gayet iyi korunmasına özen gösterilmesi konusunda MH'dan Keşan Kazası Kaymakamlığı'na gönderilen 13 Temmuz 1329= 26.07.1913 tarihli yazıdır.
.....

MÜZE-İ HÜMÂYÛN

Tarih 13 Temmuz sene 329 (Miladi 26.07.1913)

Nezâret Numrosu 4250 Müze Numrosu 333 Numro 222

KEŞÂN KAZÂSI KAİM-MAKAMLIĞI CÂNİB-İ VÂLÂSINA

TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA
GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

Bulgar kralı Ferdinandın Bolayır karşısına geldiği zaman orada eski bir şehrin harâbesinden/ bi'z-zât çıkartılarak Bulgaristana nakl idileceği sırada bu kere askerimizin takarrubu üzerine/Bulgarlar tarafından nakline imkân bulunamayan kırk elli parça tâş-ı mahkûkât cihet-i askeriyeye/Keşân Hükümet Dâiresi havlısında taht-ı muhâfazaya aldırıldığından Müze-i Hümâyûndan bir me'mûr gönderilerek/îcâbının îfâsı Baş Kumandanlık Vekâletinden Maârif Nezâret-i Celîlesine vürûd idüb Müze-i Hümâyûna havâle buyurulan tahrirâtda bildirilmiş olduğundan/ba'de îcâbına bakılmak üzere mezkûr taşların kaç parçadan ibâret olduğunun ve derece-i hacm ve cesâmetlerinin/ve bunların vaz'ı için kaç sanduka lüzûm olacağı ve sandukların/esmâniyle Gelibohya kadar kaç gurûş masrafla nakli/mümkün olacağı tahkik ve iş'ârına ve neticeye kadar taşların hüsn-i muhâfazasına lûtf buyurulması bâbında/irâde efendimindi.

(2)
20.07.1913

IAM K78 Edirne 018 (Dosya kapağı) LEV : 18
IAM K78 Edirne 020 LEV : 20

Kaynak:

İAM K78; dosya 5698; 13 Temmuz 1329

Belge: 7 Temmuz 1329=20.07.1913; nr. 4250/ 333 Müze-i Hümâyûn (mührü)/
Sahife/284

Sadeleştirilmiş özeti:

Bulgar Kralı Ferdinand'ın, Bolayır karşısındaki eski şehir harabesinden bizzat çıkarttırıp, götürüleceği sırada askerimizin yaklaşması üzerine, bu 40-50 parça yazılı-çizili taşın, askeriyeye Keşân Hükümet Dairesi avlusunda muhafazaya aldırıldığı ve bu eserlerin, MH memurunca, gerekli müzecilik- eser işlemlerinin yapılmasının gerçekleştirilmesi konusunda, Osmanlı Padişah Ordusu Başkumandanlık Vekaleti Erkân-ı Harbiye'sinden, Maarif Nezâreti'ne gönderilen 17 Şubat 1331=7 Temmuz 1329=20.07.1913 tarihli yazı (Maarif'in notu: Zarflanıp, MH'a: 11 Temmuz 1329 = 24.07.1913).

AHMET YARAŞ

OSMANLI ORDÛ-Yİ HÛMÂYÛNU
BAŞ KUMANDANLIĞI VEKÂLETİ
ERKÂN-I HARBİYYESİ
Aded/3202

MAÂRİF NEZÂRET-İ CELÎLESİNE

Devletlu Efendim Hazretleri

Bulgar Kralı Ferdinandın Bolayır karşısına geldiği zaman orada eski bir şehrin harâbesinden bi'z-zât çıkartdırarak Bulgaristana nakl idileceği sırada bu kere askerimizin/ takarrubu üzerine Bulgarlar tarafından nakline imkân bulunamayan kırk elli parça taş-ı mahkûkât cihet-i askeriyyece Keşân Hükûmet Dâiresi havlısında taht-ı muhâfazaya aldırılmağla/Müze-i Hümyûndan bir me'mûr gönderilerek icâbının ifâ buyurulması menût-ı re'y-i âlî-i nezâret-penâhileridir ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir

Fi 17 Şubat sene 331 ve fi 7 Temmuz sene 329 (Miladi 20.07.1913)

Baş Kumandan Vekili (İmza)

Mazrûfen Müze-i Hümyûn Müdiriyyet-i Umûmiyyesi/ Fi 11 (Miladi 11 Temmuz sene 1329 (24.07.1913)

4250/ 333 Müze-i Hümyûn (mührü)/ Sahife/284

(3) 26.07.1913

IAM K78 Edirne 021 LEV : 21

IAM K78 Edirne 022 (Belgenin arka yüzü) LEV : 22

Kaynak:

İAM K78; dosya 5698; 13 Temmuz 1329

Belge: 22 Şa'bân 1331=13 Temmuz 1329=26.07.1913; 4447/ 337 Müze-i Hümyûn/Sahife 353

Sadeleştirilmiş özeti:

Bulgar Kralı Ferdinand'ın, Bolayır'ın ilerisindeki Nur ve Çiftlik arazisi üzerindeki eski şehir harâbesi ile mezarlıktan bizzat çıkarttırıp naklettirdiği 40-50 parça yazılı-çizili taş ve başlıkların, askerimizin gelişiyle götürülemediği neticesinde, Keşan Hükümet Konağı avlusunda korunmasının Maarif Nezâretine de yazıldığı; MH'dan gelecek bir memurun, bunların kıymeti ve önemlerini belirlemesinin Başkumandanlık'tan bildirilmiş olmasından dolayı, gereğinin yapıp bildirilmesi içerikli, Bâb-ı Âli Dahiliye Nezâreti'nden Maarif Nezâreti'ne gönderilen 22 Şa'bân 1331= 13 Temmuz 1329=26.07.1913 tarihli yazıdır ('Zarfı MH'a' ve 'Keşan Mutasarrıflığı'ndan sual' notlarıyla).

.....
BÂB-I ÂLÎ/DÂHİLİYYE NEZÂRETİ/MUHÂBERÂT-I UMÛMİYYE
DÂİRESİ/ BİRİNCİ ŞU'BE/ 81383 UMÛMÎ/ 89 HUSÛSÎ

MAÂRİF NEZÂRET-İ CELİLESİNE

Devletlü Efendim Hazretleri

Bulgar Kralı Ferdinandın Bolayır ilerüsüne geldiği sırada Bulgar Hattı üzerindeki Nur ve Çiftlik arazisine tesadüf iden eski bir şehir harâbesi ile/ mezarlıktan bi'z-zât ihrâc ve nakl üdirdiği kırk elli parça tâş-ı mahkûkât ve başlıkların askerimizin vürûdu üzerine daha ileriye nakline imkân/ bulunamayub bırakılmış ve âsâr-ı mezkûre Keşân Hükümet Konağı havlusına nakl ile muhâfaza altına aldırılmış olduğundan bahisle nezâret-i celîlelerine de yazıldığı üzere/Müze-i Hümayûndan bir me'mûr gönderilerek derece-i kıymet ve ehemmiyetlerinin takdîr etdirilmesi Başkumandanlık Vekâlet-i Celîlesinden bildirildiğinden icâbının/îfâ ve inbâsı menû-ı himem-i aliyeleridir ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir

Fi 22 Şa'bân sene 331 ve fi 13 Temmuz sene 329 (Miladi 26.07.1913)

Dâhiliyye Nâzırı Nâmına/ Müsteşâr/
(İmza)

Mazrûfen Müze-i Hümayûn Müdüriyyet-i Umûmiyyesine

Fi 14 (Miladi 14 Temmuz 1329 (27.07.1913))

4447/ 337 Müze-i Hümayûn (mührü)/ Sahife 353

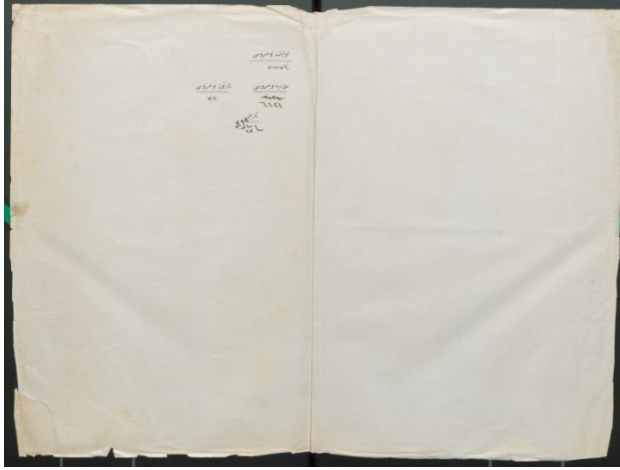
.....
IAM K78 Edirne 022 (Belgenin arka yüzü): **LEV : 22**
Keşân Mutasarrıflığından su'âl/ fi 13 Temmuz sene (Miladi 13 Temmuz sene 1329
(26.07.1913)) Dosyasına/5698/78

KAYNAKÇA

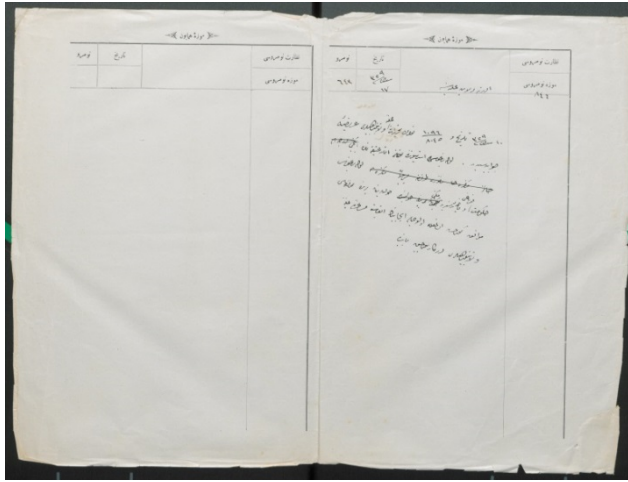
- Akın, Nur, “Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Yay. Haz. Zeynep Rona), İstanbul, 1993, s. 233-239.
- Arsebük, Güven, “Dünden Bugüne Arkeoloji”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.1, İstanbul, 1983, s. 66-75.
- Baran, Tülay, Alim, “Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Yıllarında Keşan’da Asayiş”. *Keşan Sempozyumu, (15-16 Mayıs 2003)*, Edirne, 2006, s. 228-237.
- BOA., A.MKT.MHM. (Sadaret Mühimme Kalemi).441/2 (23 Z.1285 / 06.04.1869)
- BOA., İ.DH. (İrade-i Dahiliye). 1043/82030, 10. Za.1304 / 31.07.1887.
- Çağan, Nazmi, “Balkan Harbinde Edirne (1912-1913)”, *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK Yayınları, Ankara, 1993, s.197-213.
- Dağlar, Oya, “19. Yüzyılda Avrupa Devletlerinin Keşan ve Hinterlandında Demiryolu ve Liman Yatırım Faaliyetleri”. *Keşan Sempozyumu (15-16 Mayıs 2003)*, Edirne, 2006, s. 267-276.
- Dragonova, Slavka, “Keşan ve Yöresi İçin Bulgaristan’daki Osmanlı Evrakı”. *Keşan Sempozyumu (15-16 Mayıs 2003)*, Edirne, 2006, s. 286-292.
- Durukan, Eyüp, *Günlüklerde Bir Ömür I, Balkan Harbi'nde Edirne Kuşatması (1911-1913)*, (Haz. M. Uluğtekin), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ertür, Hafız Rakım, Dağdevirenzade, Mustafa Şevket, Osman, Rifat, *Savaşı Yaşayanların Kaleminden Edirne Balkan Savaşı Anıları*. (Çev. Ratıp Kazancıgil), Edirne, 2013.
- Engin, Vahdettin, *Rumeli Demiryolları*, İstanbul, 1993.
- Eyice, Semavi, “Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları C.6, İstanbul, 1985, s.1596-1603.
- _____, “Müzeciliğimizin Başlangıcı ve Türk İslam Eserleri Müzeleri”, *Müze*, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara, 1990, s. 5-8.
- Filov, Bogdan, *Rumeli'nin Esaret Günleri*, (Haz. H. Mevsim), İstanbul, 2010.
- Gerçek, Ferruh, *Türk Müzeciliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Karaduman, Hüseyin, “Belgeler ile Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, TTK, C. 25, S. 29 Ankara, 2004, s. 73-92.
- Koç, Havva, “İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivi (İAMEYA)”. *Nimet Bayraktar’a Armağan*, (Ed. İ. Dağdelen, Hüseyin Türkmen, Nergis Ulu), İstanbul, 2006, s.87-97.
- Madran, Emre, “Osmanlı Devletinde Eski Eser ve Onarım Üzerine Gözlemler”, *Bellekten* C.49 S. 195,1985, s. 505-543.
- Mansel, Arif Müfid, “Aziz Ogan (1888-1936)”. *Bellekten* XXII / 85. Ankara,1958, s. 117-135.

- Mevsim, Hüseyin, *Bulgar Gözüyle Edirne*, İstanbul, 2012.
- _____, *Bogdan Filov'un Balkan Savaşları (1912-1913) Fotoğrafları*, Ankara, 2013.
- _____, “Venelin Ganev'in Trakya'daki Eski Eserlerle İlgili Raporu (1913)”. *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 3/1. Edirne 2014, s. 53-62.
- Ortaylı, İlber, “Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları C.6, İstanbul,1985, s.1599-1600.
- Paksoy, İsmail Günay, “Bazı Belgeler Işığında Osmanlı Devleti'nin Kültür Mirası Politikası Üzerine Düşünceler”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (Haz. Zeynep Rona), İstanbul, 1993, s. 201-221.
- Sayar, Mustafa Hamdi, “Lysimacheia. Eine hellenistische Hauptstadt zwischen zwei Kontinenten und Meeren: Ein Ort der Interkonnektivitaat”. *Interconnectivity in the Mediterranean and Pontic World during the Hellenistic and Roman Periods (In Memory of Professor Heinz Heinen)*. (Ed. V. Cojocaru, A. Çoşkun, M. Dana, Cluj-Napoca), 2014, s. 363-382.
- Şahin, G., “Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği”, *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 26, S. 42, Ankara, 2007, s.101-126.
- Şimşek, F., Dinç, G., “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 16, 2009, s.101-127.
- Türkseven, H., “Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Politikası ve Müze-i Hümayun'un Kuruluşu”, *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2010.

AHMET YARAŞ

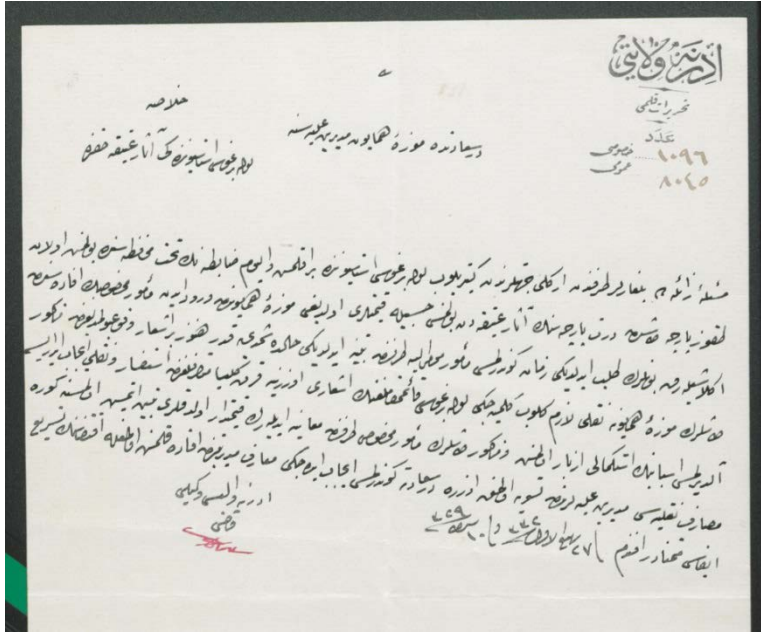

Levha 1.

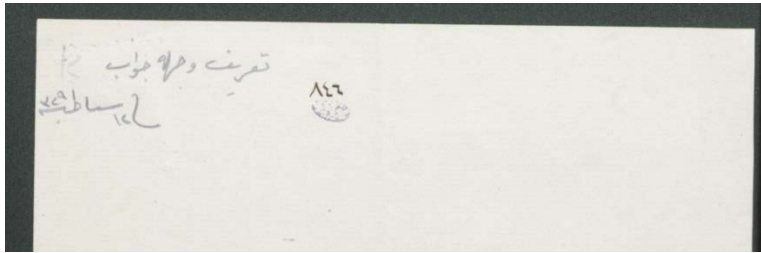

Levha 2.

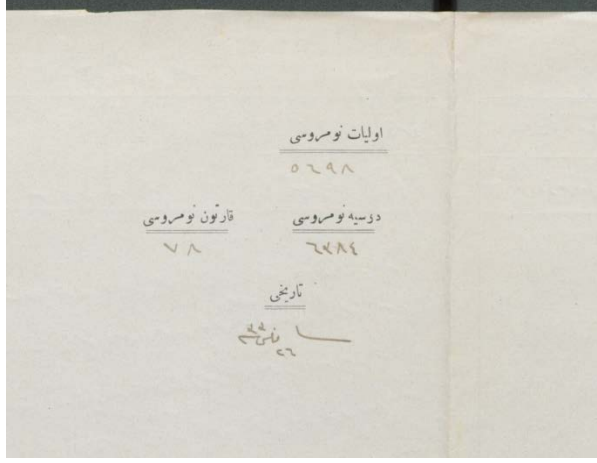
TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA
GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

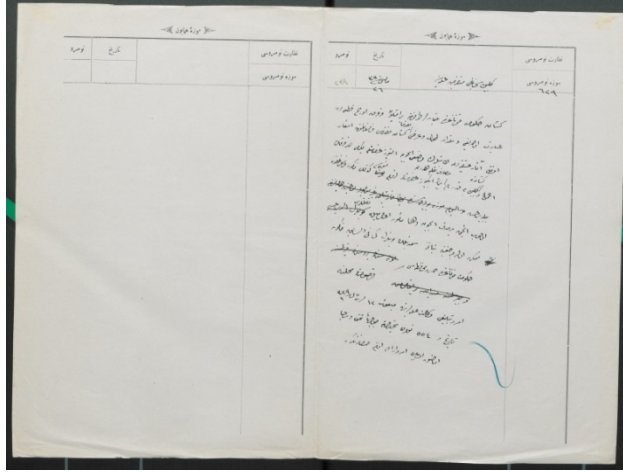
Levha 3

Levha 4

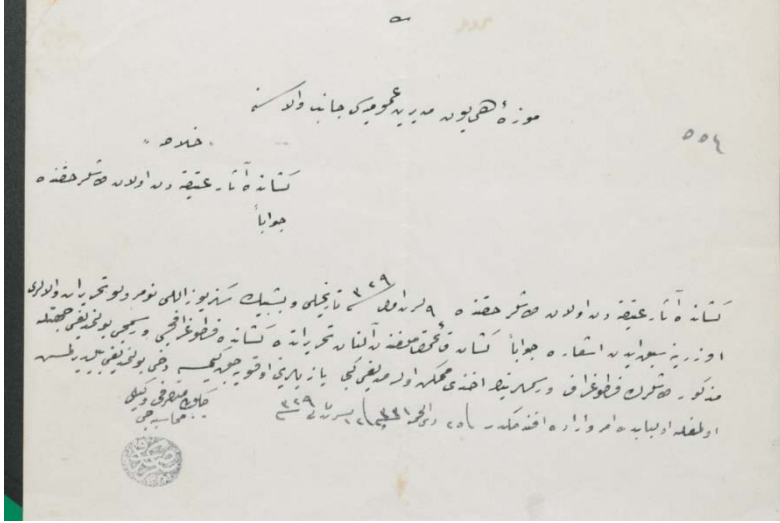

Levha 5

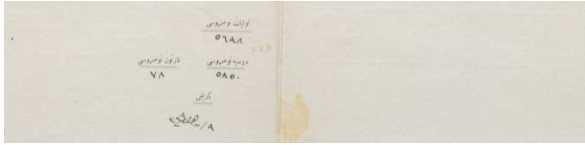

Levha 6

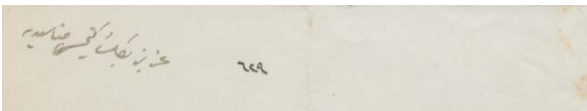
TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA
GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

Levha 7

Levha 8

Levha 9

AHMET YARAŞ

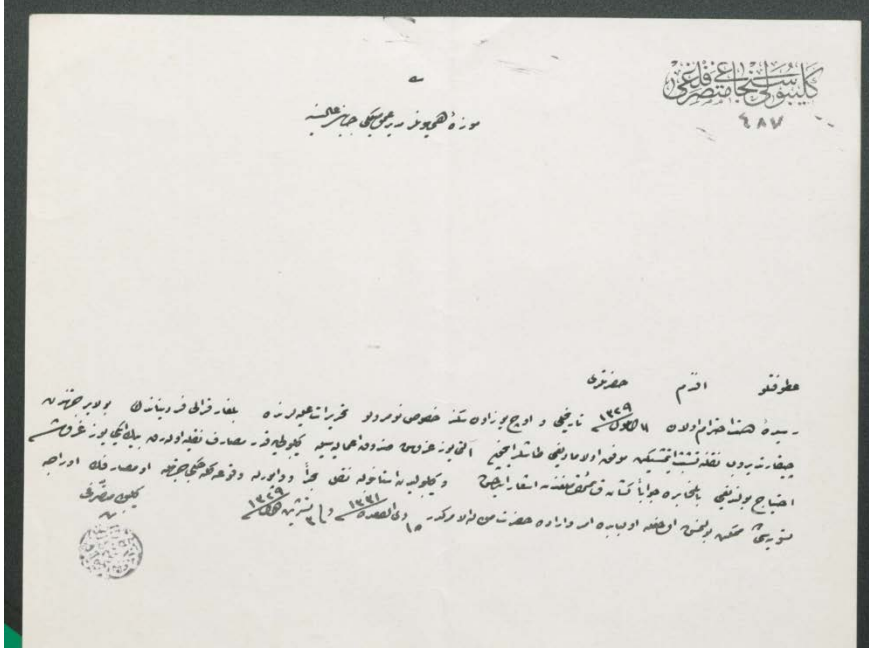
Manuscript page 10 features a table with two columns. The left column is titled 'تاریخ و سرحد' (Date and Border) and the right column is titled 'تاریخ و سرحد' (Date and Border). The table contains handwritten text, including a signature and a date. The text is written in Ottoman Turkish script.

Levha 10

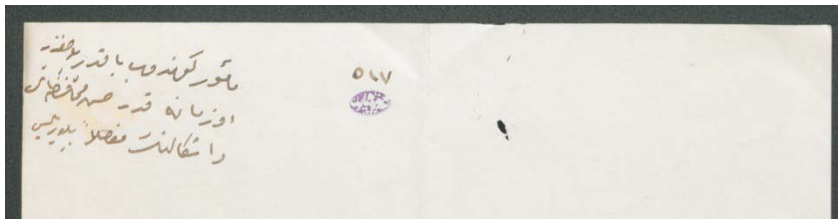
Manuscript page 11 features a table with multiple columns. The table contains handwritten text, including a signature and a date. The text is written in Ottoman Turkish script. There is a circular stamp or seal on the left side of the page.

Levha 11

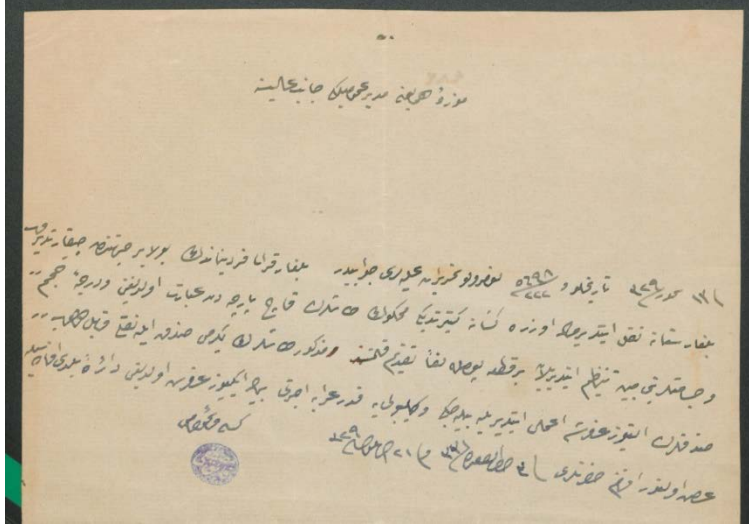
TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA
GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

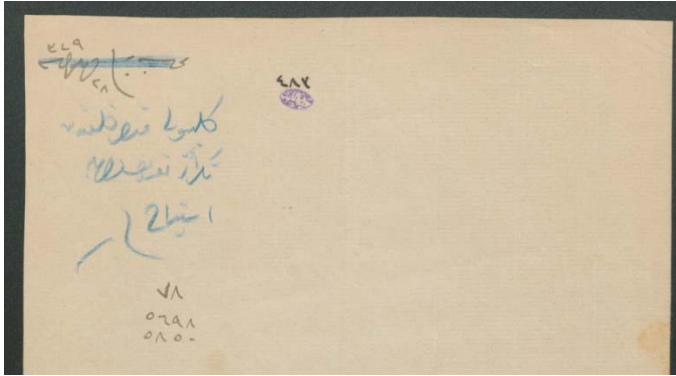
Levha 12

Levha 13

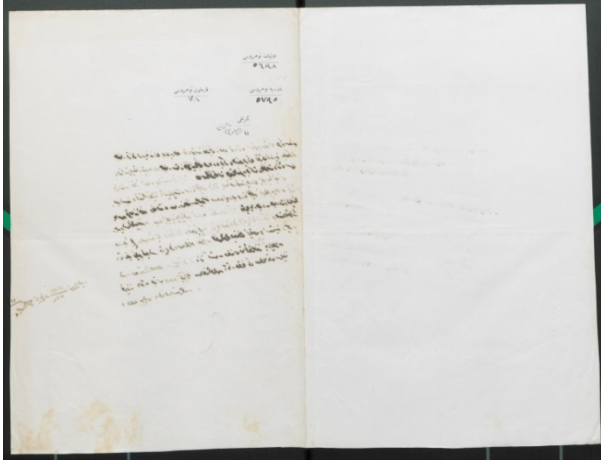

Levha 14

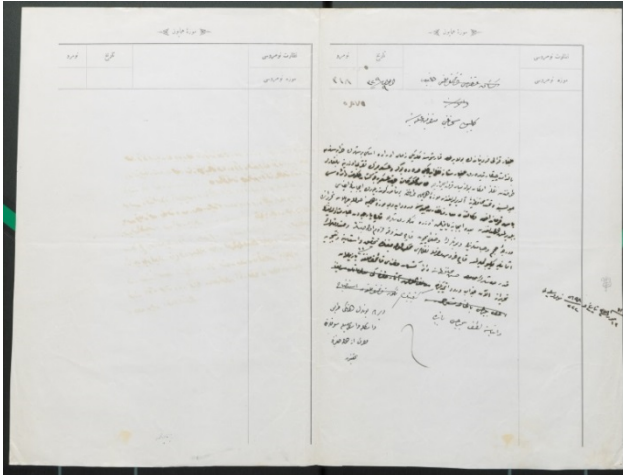

Levha 15

TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA
GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

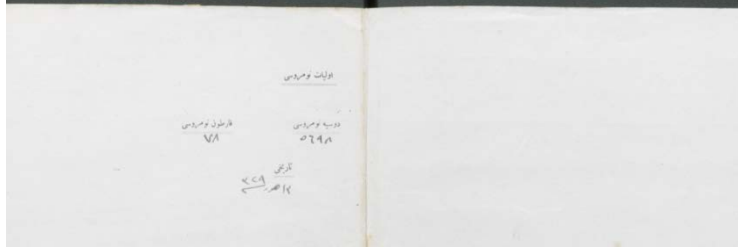

Levha 16

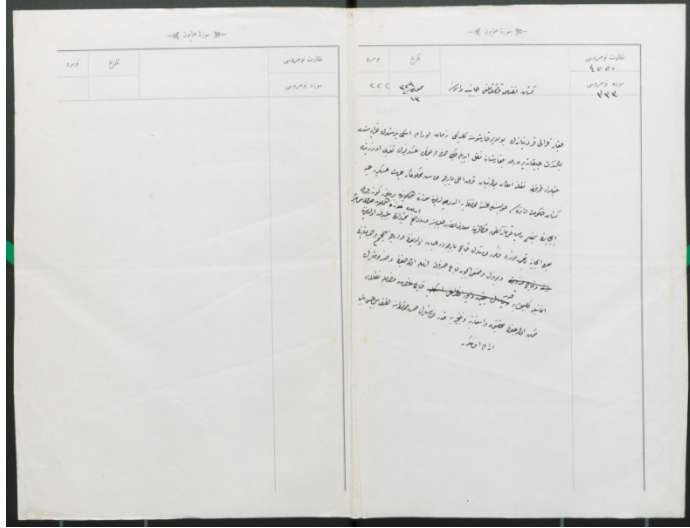

Levha 17

AHMET YARAŞ

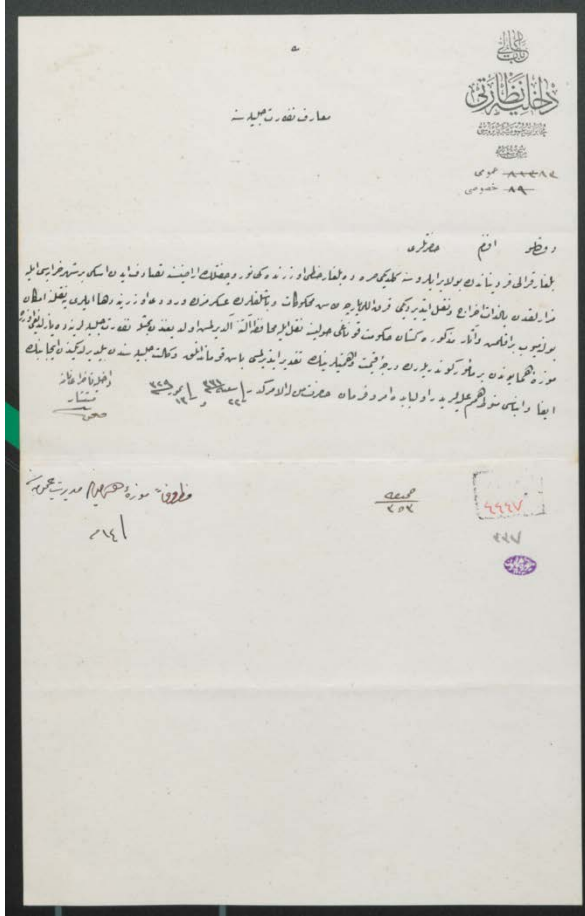

Levha 18

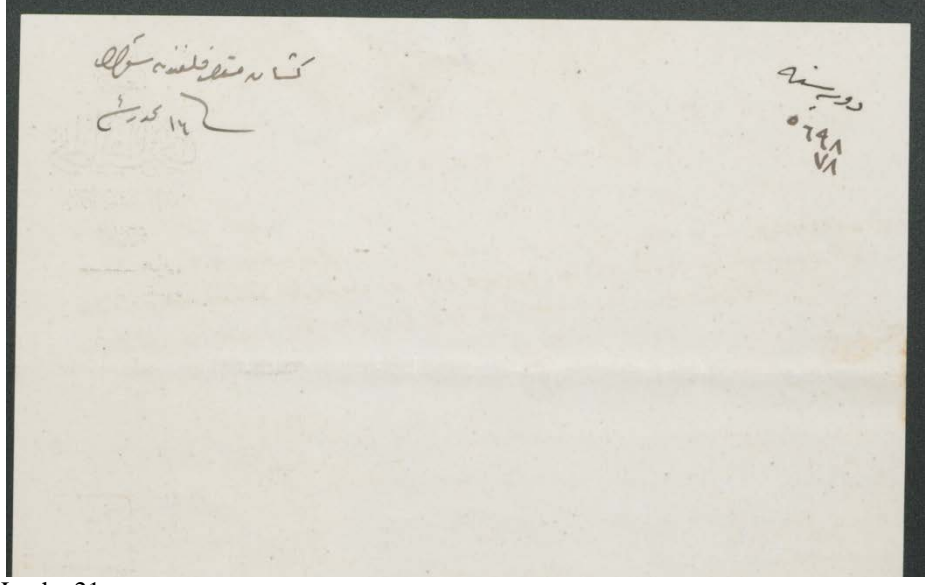
Levha 19

TÜRKİYE TRAKYA'SINDA 20. YÜZYIL BAŞINDA
GİZLİ KALMIŞ ARKEOLOJİK BİR KAZI VE ESER TAŞINMASI

Levha 20

AHMET YARAŞ

Levha 21